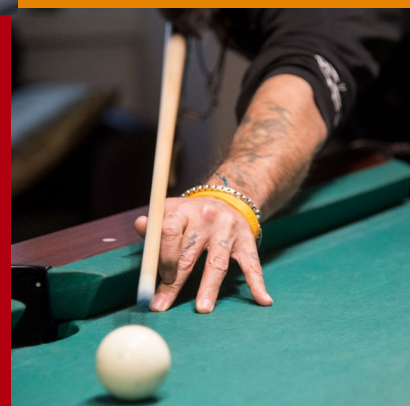
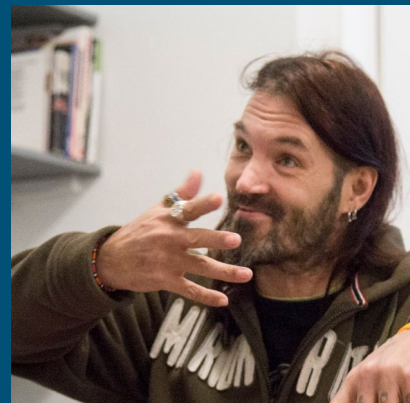

Lapsen oikeudet koskevat myös vankien lapsia

Kriminaalihuollon tukisäätiön verkkójulkaisu 2019 (päivitetty 2020)

Kriminaalihuollon tukisäätiö on valtakunnallinen asiantuntija ja palveluntuottaja, joka työskentelee rikostaustaisten ja heidän läheistensä hyväksi.

Säätiön valtakunnallisista palveluista Ehjä perhe -toiminta sekä kriminaaliasiameiestoiminta ovat tekemisissä lasten ja läheisten oikeuksien kanssa. Ehjä perhe -toiminta edistää rangaistukseen tuomittujen vanhemmuutta ja vähentää vanhemman rangaistuksesta lapsille koituvia haittoja mm. järjestämällä perheleirejä ja vertaistoimintaa, tarjoamalla tukea ja neuvontaa sekä kriisiperhetyötä. Kriminaaliasiameiestoiminta antaa oikeudellista neuvontaa ja ohjausta tuomituille sekä heidän läheisilleen väliinputoajatilanteissa, erityisesti koskien sosiaali- ja terveystalvija sekä etuuksia.

Kriminaaliasiameiestoiminta käy säännöllisesti vankiloissa pitämässä infoja vankien oikeuksista. Sekä Ehjä Perhe -toiminnassa että kriminaaliasiameiestoiminnassa tehdään vaikuttamis- ja verkostotyötä. Toimintoihin kertyy tietoa rikosseuraamusasiakkailta, heidän läheisiltään sekä heidän kanssaan työskenteleviltä.

Sisällys

Vankien lapset ovat haavoittuva ryhmä	4
Lapsen edun arvioiminen	7
Haaste seuraamusjärjestelmälle	8
Lastensuojelun suhtautuminen, kun vanhempi on vankilassa	9
Lapsen oikeus pitää yhteyttä vanhempansa	11
Tapaamiset vankilassa	11
Tapaamiset vangin poistumisluvilla	12
Puhelut ja videotapaamiset	13
Lapsen osallisuus	15
Lapsen oikeus tietoon	15
Lasten kuuleminen	16
Lasten kohtelu	18

Vankien lapset ovat haavoittuva ryhmä

Lapsen oikeuksien yleissopimus

Artikla 1: Jokainen alle 18-vuotias on lapsi

Tässä yleissopimuksessa lapsella tarkoitetaan jokaista alle 18-vuotiasta henkilöä, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta aikaisemmin.

Artikla 2: Lapsen oikeudet koskevat kaikkia lapsia, ketään lasta ei saa syrjiä

Sopimusvaltiot kunnioittavat ja takaavat tässä yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille niiden lainkäyttövallan alaisille lapsille ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiensa tai muun laillisen huoltajansa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua.

Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin toimiin varmistaakseen, että lasta suojellaan kaikenlaiselta syrjinnältä ja rangaistukselta, jotka perustuvat hänen vanhempiensa, laillisten huoltajiensa tai muiden perheenjäsentensä asemaan, toimintaan, mielipiteisiin tai vakaumuksiin.

Artikla 4: Valtion tulee ryhtyä kaikkiin tarpeellisiin toimiin lapsen oikeuksien toteuttamiseksi

Artikla 5: Valtion tulee kunnioittaa vanhempien vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia lapsen kehittyvien valmiuksien ohjauksessa

YK:n lapsen oikeuksien komitea tunnustaa, että vanhemman vankeudesta johtuva ero tai suhteen häiriintyminen vaarantaa vakavasti lasten oikeutta kehitykseen.

Nämä vastoinkäymiset vaikuttavat lapseen eri tavoin riippuen heidän yksilöllisestä joustavuudestaan, iästään ja olosuhteistaan sekä saatavissa olevista tuki- ja huolenpitomahdollisuuksista.¹

¹ The Committee on the Rights of the Child defines early childhood as below the age of 8. Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 7 (2005): Implementing Child Rights in Early Childhood, CRC/C/CG/7/Rev.1 of 20 September 2006, para. 31 b

Myös Euroopan parlamentti on tunnistanut, että vanhemman vankeudella on monenlaisia vaikutuksia lapsen oikeuksien toteutumiseen, sekä tunnustanut vankien lasten olevan haavoittuva ryhmä yhtä lailla kuin esimerkiksi vammaiset lapset tai romanilapset.²

EU:n alueella arvioidaan olevan yli 800 000 lasta, joiden elämää vanhemman vankeusrangaistus koskettaa. Jos tarkastellaan Euroopan neuvostoon kuuluvia 47 valtiota, näiden lasten lukumäärä on arviolta 2,1 miljoonaa³. Vankien lasten määrää ei ole Suomessa kunnolla kartoitettu. Kriminaalihuollon tukisäätiön vuonna 2011 ilmestyneessä Lähelle-selvityksessä⁴ on arvioitu heitä olevan noin 8000-10 000 vuodessa.

Eurooppalaisen COPING-tutkimuksen (Children of Prisoners, Interventions & Mitigations to Strengthen Mental Health)⁵ mukaan lapsilla on huomattava avun- ja tuen tarve, jos jompikumpi vanhemmista joutuu vankilaan.

Lapsilla, joiden äiti tai isä on joutunut vankilaan, on lisääntynyt riski epäsosiaaliseen käyttäytymiseen. Leimautuminen, katkenneet kiintymyssuhteet, taloudelliset ja sosiaaliset ongelmat sekä hoidon puute ovat yhteydessä mielenterveysongelmien riskiin lapsilla. Lapset kärsivät häpeästä, leimautumisesta, omanarvontunteen menetyksestä ja syrjinnän kokemuksista. Lapset ja heidän vanhempansa kertoivat lasten painajaisista, surusta, eroahdistuksesta ja huonosta itseluottamuksesta. He kertoivat myös arkielämän raskaudesta, pitkistä tapaamismatkoista vangitun vanhemman luokse sekä huonoista ja hyvistä tapaamistiloista vankiloissa.

Vankeuden vaikutukset ovat Kriminaalihuollon tukisäätiön perhetyön kokemusten mukaan COPING-tutkimuksen kaltaisia myös Suomessa.

Esimerkiksi nuorten ryhmään vuonna 2015 osallistuneet kertoivat vaikeudesta ymmärtää vankilan käytäntöjä tapaamisissa, vanhemman vankeuteen liittyvästä häpeästä, vapautumiseen liittyvistä peloista sekä halusta pitää yhteyttä vankivanhempaan.

Lasten oikeuksien komitea on ilmaissut huolensa siitä, että haavoittuvissa olosuhteissa elävien lasten (mm. vammaiset, sijaishuollossa olevat tai köyhyydessä elävät lapset) tilanteista ei ole riittävästi kerättyä tietoa. Komitea on kannustanut Suomea vahvistamaan lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumiseen liittyvän tilastotiedon keräämistä ja analysointia.⁶ Suomessa ei ole kerätty tilastotietoa tai tehty akateemista tutkimusta vankien lapsista, joten ei

---

² The European Parliament resolution of 27 November 2014 on the 25th anniversary of the UN Convention on the Rights of the Child (2014/2919(RSP), para.13). Euroopan Neuvosto on 1249 Meeting, 2-3 March 2016

³ Luvut ovat Children of Prisoners Europe -verkoston arvioita. Ks Ayre, L., Philbrick, K., & Lynn, H., Eds. (2014). *Children of Imprisoned Parents: European Perspectives on Good Practice*, 2nd ed., p.15.

⁴ Selvitys yhteydenpitokäytännöistä ja niiden mahdollisista esteistä vankien ja heidän läheistensä välillä, Hannakaisa Ryyänen, Maarit Suomela. Kriminaalihuollon tukisäätiön raportteja 1/2011.

⁵ COPING: CHILDREN OF PRISONERS, INTERVENTIONS & MITIGATIONS TO STRENGTHEN MENTAL HEALTH. 2012. JONES, A., GALLAGHER, B., MANBY, M., ROBERTSON, O., SCHÜTZWOHL, M., BERMAN, A.H., HIRSCHFIELD, A., AYRE, L., URBAN, M. AND SHARRATT, K. UNIVERSITY OF HUDDERSFIELD 2013. <https://childrenofprisoners.eu/the-coping-project-publication/>

ole tarkkaa tietoa heidän tarpeistaan tai edes määrästään. Euroopan neuvoston on vangittujen vanhempien lapsia koskevissa suosituksissaan esittänyt, että

-vangin tullessa vankilaan tulisi kerätä tietoa siitä, onko hänellä lapsia (suositus 5)

-vankiloista ja lastensuojelusta tulisi systemaattisesti kerätä ja julkaista tietoja. Samalla voidaan jakaa tietoa vangittujen vanhempien lapsista sekä hyvistä työskentelykäytännöistä (suositus 52)

-vankien lapsia koskevaan tutkimukseen tulisi olla rahoitusta (suositus 53)

Kriminaalihuollon tukisäätiö katsoo, että Suomen tulisi tunnistaa vankien lapset haavoittuvana ja erityisen tuen tarpeessa olevana ryhmänä. Jos vankien lasten haavoittuvaa asemaa/erityistä tuen tarvetta ei tunnisteta, he ovat kasautuvan huono-osaisuuden ja ylisukupolvisen rikollisen käyttäytymisen riskiryhmässä.

Lapsuuden perheen sosioekonomisella asemalla on selvä yhteys lasten rikollisuuteen, mitattiinpa asemaa vanhempien koulutustasolla tai toimeentulotuen pitkittyneellä saamisella. Kansalliset syntymäkohorttitutkimukset eli 25-vuotisseuranta vuonna -87⁶⁷ ja 18-vuotisseuranta vuonna -97⁸ syntyneistä nuorista kertovat kumpikin lapsuudenaikaisten olosuhteiden merkittävästä vaikutuksesta mm. fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen, toimeentuloon ja kouluttautumiseen.

Suurinta eriarvoisuutta havaittiin niiden nuorten elämässä, joilla on ollut erityisen haavoittavat perheolosuhteet ja lastensuojelun tarve. Vertailu kohorttien välillä osoitti, että 1997 syntyneiden lasten vanhempien koulutustaso oli noussut, mutta toimeentulotukiasiakkuuksissa ei ollut tapahtunut merkittävää muutosta.

Kohorttitutkimuksissa on tarkasteltu myös rikollisuutta: ikäluokasta -87 jopa 34 %:lle oli annettu vuosina 2002–2012 rangaistusmääräys tai tuomio rikoksesta. Enemmistö heistä oli miehiä/poikia. Vastaavasti vuonna 1997 syntyneiden kohortissa 24,7% nuorista oli saanut joko tuomion tai rangaistusmääräyksen vuoden 2015 loppuun mennessä. Heistäkin enemmistö oli miehiä/poikia. Rikoskäyttäytyminen näyttää siis vähentyneen kymmenen vuoden aikana. Erityisesti rikosseuraamukseen tuomittujen poikien osuus on selvästi matalampi vuonna 1997 syntyneillä kuin vuoden 1987 kohortissa. Tyttöjen kohdalla luvuissa ei ollut vastaavaa muutosta.

---

⁶ Recommendation CM/Rec(2018)5 of the Committee of Ministers to member States concerning children with imprisoned parents (2019)

⁷ Suomi nuorten kasvuympäristönä - 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista. RAPORTTI 9/2016. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 101. Ristikari Tiina, Törmäkangas Liisa, Lappi Aino, Haapakorva Pasi, Kiilakoski Tomi, Merikukka Marko, Hautakoski Ari, Pekkarinen Elina, Gissler Mika

⁸ Suomi lasten kasvuympäristönä. Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 7/2018. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 210. Tiina Ristikari, Markus Keski-Säntti, Elina Sutela, Pasi Haapakorva, Tomi Kiilakoski, Elina Pekkarinen, Antti Kääriälä, Mikko Aaltonen, Tiina Huotari, Marko Merikukka, Jarmo Salo, Aapo Juutinen, Anna Pesonen-Smith ja Mika Gissler.

Peruskoulun päättötodistuksen lukuaineiden keskiarvolla on selvästi vanhempien taustatekijöitä voimakkaampi yhteys rikollisuuteen. Rikosseuraamukseen johtanut rikoskäyttäytyminen on systemaattisesti sitä yleisempää, mitä heikompaa nuoren koulumenestys on. Koulunkäyntiongelmät ja rikoskäyttäytyminen kulkevat usein käsi kädessä.

Toisaalta on myös todettava, että yksittäiset rikosseuraamukset ovat kohtalaisen yleisiä myös korkeammin koulutettujen tai toimeentulotukea saamattomien perheiden pojilla.

Lapsen edun arvioiminen

Lapsen oikeuksien yleissopimus

Artikla 3: Lasta koskevia päätöksiä tehtäessä on aina ensimmäiseksi otettava huomioon lapsen etu

Lapsen oikeuksien komitea, Yleiskommentti nro 14, kohta 25:

Valtioiden velvollisuus ottaa lapsen etu asianmukaisesti huomioon on laaja velvollisuus, joka koskee kaikkia julkisen ja yksityisen sosiaalihuollon laitoksia, tuomioistuimia, hallintoviranomaisia ja lainsäädäntöelimiä, joiden toiminta koskettaa lapsia. Vaikka vanhempia ei ole nimenomaisesti mainittu 3 artiklan 1 kohdassa, lapsen edun "on määrättävä heidän toimintaansa" (18 artikla, 1 kohta).

Lapsen oikeuksien komitea, Yleiskommentti nro 14, kohta 28:

Rikosasioissa lapsen edun periaatetta sovelletaan lakia rikkoneisiin lapsiin (eli lapsiin, joita epäillään tai syytetään lain rikkomisesta tai joiden tunnustetaan syyllistyneen lain rikkomiseen) tai lain kanssa kosketuksiin joutuneisiin lapsiin (jotka ovat uhreja tai todistajia) sekä lapsiin, joihin kohdistuu vaikutuksia, koska heidän vanhempansa ovat rikkoneet lakia. Komitea korostaa lapsen edun suojelemisen tarkoittavan sitä, että rikosoikeuden perinteisten tavoitteiden, kuten torjumisen tai rankaisemisen, asemesta on painotettava kuntoutumiseen ja oikeudenmukaisuuden palauttamiseen tähtäviä tavoitteita, kun rikosentekijät ovat lapsia. (Yleiskommentti nro 10 (2007) lasten oikeuksista nuoriso-oikeudessa, kohta 10).

Haaste seuraamusjärjestelmälle

Lapsen oikeuksien komitea on toistuvasti esittänyt huolensa siitä, ettei Suomessa ole ymmärretty, mitä lapsen edulla tarkoitetaan. Velvoitetta ei ole sovellettu kaikissa lapsiin liittyvissä lainsäädäntö-, hallinto- ja oikeudenkäyntiasioissa sekä kaikissa lapsia koskevissa ja lapsiin vaikuttavissa toimintapolitiikoissa, ohjelmissa ja hankkeissa. Lapsen etu on kolmiosainen käsite⁹:

- 1) Lapsen edun huomioiminen yleisesti päätöksenteossa
- 2) Jos lainsäädännös voidaan tulkita useammalla kuin yhdellä tavalla, tulisi valita sellainen tulkinta, joka palvelee tehokkaimmin lapsen etua.
- 3) Aina kun tehdään tiettyyn lapseen, tiettyyn lapsiryhmään tai yleisesti lapsiin vaikuttavia päätöksiä, päätöksenteossa on arvioitava päätöksen mahdollisia vaikutuksia kyseiseen lapseen tai kyseisiin lapsiin.

Lapsen edun arviointi hakee rikosseuraamusalalla vielä muotoaan erityisesti vankilakontekstissa, kun kyse ei ole lapsivangista vaan vangin lapsesta. Ylipäätään vanhemmuus ja perheeseen liittyvät tavoitteet ovat melko näkymätön osa rangaistusaikaa: vuonna 2015 vapautuneista vankeusvangeista (N=3304) kuudelle prosentille oli merkitty rangaistusajan suunnitelmaan vanhemmuuteen tai muihin lähisuhteisiin liittyvä tavoite¹⁰. Vuonna 2017 vapautui noin 4400 sakko- ja vankeusvankia ja heistä vain 146 vangin rangaistusajan suunnitelmassa oli tavoite vanhemmuuden tukemiseksi¹¹.

Rikosseuraamuslaitos uudisti 2019 Lapsi- ja perhetyön linjaukset, joiden sisältöön Kriminaalihuollon tukisäätiö ja sen koordinoima Rikosseuraamusasiakkaan läheistyön verkosto on ollut vaikuttamassa. Linjauksissa lapsi- ja perhetyö on nostettu koko Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön työksi.

Lisäksi linjauksissa määritellään, että henkilökunnan tekemässä lähityössä ja päätöksenteossa, jolla on vaikutusta lapsiin, tulee ottaa huomioon lapsen etu ja lapsiystävälliset käytännöt. Virkamiesten tulee olla tietoisia velvollisuuksistaan, jotka perustuvat lastensuojelu-, sosiaalihuolto- ja vankeuslain edellyttämään lapsen edun huomiointiin sekä kansainvälisiin sopimuksiin ja suosituksiin. Perhesuhteiden ylläpidon osalta tulee noudattaa normaalisuuseriaa, eli yhteydenpitoa rajoitetaan vain sen verran kuin vankilan järjestys edellyttää¹².

Vankeuslaki lähtee siitä, että tapaamisesta päätettäessä lapsen etu harkitaan tapauskohtaisesti¹³. Jos vanki hakee valvomatonta tapaamista lapsen tai

⁹ YK:n lapsen oikeuksien komitea, Yleiskommentti nro 19 (2016) julkisesta budjetoinnista lasten oikeuksien toteuttamiseksi (4 artikla)

¹⁰ Sähköpostitieto 7.11. 2016, Sasu Tyni, Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinto

¹¹ Tilastollinen vuosikirja 2017, erillistilasto, Rikosseuraamuslaitos

¹² Lapsi- ja perhetyön linjaukset. Rikosseuraamuslaitos 2019.

¹³ Hallituksen esitys eduskunnalle vankeutta ja tutkintavankeutta koskevan lainsäädännön muuttamiseksi. HE 45/2014, yksityiskohtaiset perustelut, 13 luku 11 §

perheen kanssa, painottuuko päätöksenteossa lapsen etu, vangin käytös vai työntekijän (esittelijä, päätöksentekijä) arvomaailma? Vangin käytöksellä on tietenkin vaikutusta rangaistusaikaan, mutta lapsen edun arvioiminen tässä yhteydessä on vielä merkittävä haaste. Esimerkiksi valvomattoman tapaamisen peruuttaminen vangin tekemän rikkeen vuoksi on rangaistus paitsi vangille, myös lapselle.

Vankeuslain säännösten esitöiden¹⁴ mukaan tapaamisen valvonnan ensisijaisena perusteena ja tarkoituksena on estää kiellettyjen esineiden ja aineiden kulkeutuminen vankilaan. Kokonaisharkinnassa merkitystä voisi olla mm. päihteidenkäytöllä sekä sellaisilla järjestysrikkomuksilla, joilla olisi merkitystä tapaamisen onnistumisen kannalta. Epäämistä ei kuitenkaan voitaisi käyttää seuraamuksena vangin sellaisesta toiminnasta, jolla ei ole merkitystä valvomattoman tapaamisen ehtojen noudattamisessa. Lapsen edun huomioiminen päätöksenteossa tarkoittaisi sen pohtimista, onko vangin tekemä rike sellainen, että tapaamisen peruminen on kohtuullista lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta. Tapaaminen voitaisiin esimerkiksi järjestää valvottuna peruuttamisen sijasta. Vangille annettavaan kurinpitörangaistukseen saatetaan myös kytkeä esimerkiksi 2-6 kuukauden mittainen karenssi valvomattomiin tapaamisiin, vaikka rike ei liittyisi tapaamisiin. Näissä tilanteissa ei arvioida rangaistusten kohtuullisuutta myöskään lapsen edun näkökulmasta.

Työntekijän henkilökohtainen näkemys saattaa olla, että lapsia ei ylipäätään pitäisi tuoda vankilaan, tai ettei vangin vanhemmuus ole tukemisen arvoista. Nämä näkemykset eivät saisi vaikuttaa päätöksentekoon tai päätöksen tueksi annettavaan tietoon.

Lapsen oikeuksien komitea korostaa, että lapsen edun ensisijaisuuden toteuttaminen edellyttää kaikkien lapsiin suorasti tai epäsuorasti liittyvien toimien ja päätösten lapsivaikutusten arviointia. Lapsivaikutusten arviointi ei kuitenkaan ole vielä osa rikosseuraamusalan käytäntöjä, vaikka yksittäisissä Rikosseuraamuslaitoksen yksiköissä asia saattaa olla pohdinnassa.

Lastensuojelun suhtautuminen, kun vanhempi on vankilassa

Kriminaalihuollon tukisäätiöön tulleiden yhteydenottojen perusteella on tapauksia, joissa lapsia systemaattisesti vieraannutetaan vankivanhemmasta. Vieraannuttamisella ei ole tarkkaa merkityssisältöä, mutta sillä tarkoitetaan usein vanhemman käyttäytymistä tavalla, joka vaikeuttaa lapsen ja toisen vanhemman tai muun henkilön välistä vuorovaikutussuhdetta ja johtaa joissakin tapauksissa sen katkeamiseen kokonaan¹⁵.

Prosessi tapahtuu tilanteissa, jossa eroa on edeltänyt vieraannutetun vanhemman ja lapsen normaali ja tunnesävyiltään myönteinen suhde eikä mikään viittaa esimerkiksi siihen, että vanhempi olisi lapselle vahingoksi.

---

¹⁴ HE 45/2014 vp, s. 49-50 ja 61

¹⁵ Esim. Lapsenhuoltolain uudistaminen. Työryhmän mietintö. Oikeusministeriön julkaisu 47/2017

Vieraannuttaminen vaarantaa vakavasti lapsen psyykkisen kehityksen¹⁶ ja on samalla tavoin traumatisoivaa kuin muutkin kaltoinkohtelun muodot¹⁷.

Tutkimusten mukaan yleisimpiä vieraannuttamiselle altistuneilla lapsilla ja nuorilla esiintyviä oireita ovat muun muassa (usein jäsentymätön) vihan tunne kohdevanhempaa kohtaan, lisääntynyt hermostuneisuus ja ahdistuneisuus, itseluottamuksen puute, turvattomuuden tunne, perusteettomien pelkojen herääminen, psykosomaattiset oireet, uni- ja nukahtamisvaikeudet, lisääntynyt stressi, masentuneisuus ja itsetuhoajatukset, syömishäiriöt, kouluvaikeudet, päihteiden lisääntynyt käyttö, pakko-oireet, toistuvat itsesyytökset sekä ahdistus- ja paniikkihäiriöiden lisääntynyt riski.¹⁸

Vieraannuttamista on Suomessa tutkittu vähän. Mm. Marjaana Sorokinin tutkimuksessa 2014 haastateltiin sosiaalityöntekijöitä lasten vieraannuttamisesta huolto- ja tapaamisriidoissa. Sosiaalityöntekijöiden kertomuksista syinä siihen, miksei isä ollut lasten kanssa tekemisissä ja miksi äiti katsoi, ettei isään voisi ottaa yhteyttä, korostuivat mm. isän rikollisuus ja isän vankilatausta. Äidit pelkäsivät, eivätkä halunneet isän aktivoituvan suhteessa lapseensa. Lapsella saattoi olla hyvinkin epärealistisia mielikuvia isästään ja syyllisyyden kokemus tai ihmetys siitä, miksi isä ei halua olla tekemisissä hänen kanssaan.¹⁹

Kriminaalihuollon tukisäätiön asiakaskokemusten perusteella lastensuojeluviranomaiset saattavat vieraannuttamistilanteissa olla puolueellisia, kun toinen vanhempi on vankilassa. Lapsen kokonaisvaltainen näkemys jää tällöin kuulematta tai muodostumatta, eikä lapsi ei saa itse muodostaa mielipidettään. Lopputuloksena lapsi voi menettää yhteyden toiseen puoleen sukulaisistaan.

Lapsenhuoltolakiin tuli useita lainsäädäntötoimenpiteitä, joilla pyritään ehkäisemään vieraannuttamisesta tai muusta syystä johtuvia tapaamisoikeuden toteutumisen ongelmia ja antamaan keinoja puuttua niihin. Laissa korostetaan lapselle läheisten ihmissuhteiden merkitystä ja molempien vanhempien velvollisuutta huolehtia lapsen suhteen säilymisestä molempiin vanhempiin. Vanhemman on kasvatustehtävässään vältettävä kaikkea, mikä on omiaan aiheuttamaan haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle.

Vaikeiden tapausten taustalla olevien syiden selvittäminen edellyttää moniammatillista asiantuntemusta. Tulevissa sote-uudistuksissa on keskeistä ottaa huomioon vieraannuttamisen ennaltaehkäisy lasten ja perheiden palveluissa sekä sosiaali- ja terveystoimen moniammatillinen osaaminen. Tärkeää on myös viranomaisten kouluttaminen niin, että heillä olisi valmiuksia tunnistaa tällaiset tilanteet.²⁰

---

¹⁶ Ward ja Harvey 1993, Häkkänen-Nyholmin, 2010, mukaan

¹⁷ Häkkänen-Nyholm, H., Laajasalo, T., Tuuri, T. (2013). Lapsen vieraannuttaminen vanhemmasta: Toimintatavat ja niiden vaikutus lapsen ja vanhemman hyvinvointiin. Helsinki: Unigrafia.

¹⁸ Waldron ja Joanis 1996, Baker 2005a, Häkkänen-Nyholmin 2010 mukaan.

¹⁹ Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta lapsen huolto- ja tapaamisriidassa - lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkökulma. Marjaana Sorokin. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto. 2014.

²⁰ Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, HE 88/2018 vp

Lapsen oikeus pitää yhteyttä vanhempansa

Lapsen oikeuksien yleissopimus

Artikla 9: Lasta koskevia päätöksiä tehtäessä on aina ensimmäiseksi otettava huomioon lapsen etu

Lapsella on oikeus elää vanhempiensa kanssa. Lasta ei saa erottaa vanhemmistaan heidän tahtonsa vastaisesti paitsi, kun toimivaltaiset viranomaiset, joiden päätökset voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittaviksi, toteavat soveltuvien lakien ja menettelytapojen mukaisesti sen olevan lapsen edun mukaista.

Tapaamiset vankilassa

Vankeudesta johtuva pitkä tauko varsinkin pienen lapsen ja vanhemman tapaamisissa voi johtaa siihen, että lapsi ei pääse rakentamaan suhdetta vanhempansa eikä tästä syystä halua tavata häntä. Vankivanhemmalla saattaa jopa olla voimassa olevan sopimus lapsen tapaamisoikeudesta, mutta sitä ei noudateta eivätkä viranomaiset tue sen täytäntöönpanossa.

Usein vangit eivät kuitenkaan ole lastensa huoltajia ja heidät saatetaan sivuuttaa lasta koskevissa asioissa. Tällöin vanhemmalla ei ole rakenteidenkaan vuoksi mahdollisuutta osallistua lapsen elämään ja sitä koskevaan päätöksentekoon. Palvelujärjestelmä (perhetyö, neuvolat, lastensuojelu) ei useissa tapauksissa tue lapsen oikeutta vanhempaan, kun tämä on vankilassa.

Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjauksista huolimatta vankiloissa on edelleen lasten ja vanhempien yhteydenpitoa hankaloittavia tekijöitä, jotka liittyvät pääasiassa tapaamisiin. Valvomattomia tapaamisia eli ns. perhetapaamisia on mahdollista saada keskimäärin 4-6 viikon välein. Keskimäärin ne ovat neljän tunnin mittaisia. Tapaamistilat ovat joissakin vankiloissa puutteellisia ja/tai vähässä käytössä. Suomessa välimatkat ovat pitkiä eikä kaikkiiin vankiloihin pääse julkisilla kulkuvälineillä. Varmuusosastolla olevat vangit eivät saa tavata lapsiaan valvomattomasti.

Valvotut lapsitapaamiset tulivat käyttöön vankeuslain 2015 uudistuksen myötä. Vankiloiden menettelytavat erosivat aiemmin siinä, minkä ikäiset lapset pääsivät vankilaan tapaamisiin, joten asiasta säädettiin laissa. Vankeuslain mukaan valvotut lapsitapaamiset ovat nyt alle 15-vuotiaille (VL 13 luku 5 §), jolloin 16-17-vuotiaita kohdellaan tässä yhteydessä aikuisina.

Lapsitapaamisten kesto on pääasiassa 45 minuuttia, mutta läheiset saattavat asua jopa satojen kilometrien päässä. Joissakin laitoksissa on lapsitapaamisia voitu myöntää tällaisissa tilanteissa pidempinä. Vangin hakema valvottoman tapaaminen saatetaan joissakin olosuhteissa myöntää valvottuna lapsitapaamisena. Kaikissa vankiloissa ei vielä ole lapsitapaamistiloja, tai tilaa käytetään muuhunkin kuin lasten tapaamiseen, jolloin tapaamisaikoja on vähemmän tarjolla.

Jos perheessä on useita lapsia, joista osa on täyttänyt 15 vuotta, ei lasten ole ikärajojen vuoksi useimmiten mahdollista päästä yhtä aikaa tapaamaan vanhempansa. On myös tilanteita, joissa valikoidaan valvottuun tapaamiseen tulijoista paikan päällä, ketkä pääsevät lapsitapaamistilaan ja ketkä joutuvat tavanomaiseen valvottuun eli ns. pleksitapaamiseen.

Laki ei velvoita valvomattomien tai lapsitapaamistilojen järjestämiseen avolaitoksessa. Kaikille vangeille ei kuitenkaan myönnetä valvomattomia tapaamisia tai poistumislupia. Lisäksi voi olla tarpeellista toteuttaa tapaaminen valvottuna. Vangin vanhemmuus voi olla hauras, varsinkin pitkän vankeuden jälkeen, ja tarvitaan turvallinen tila lapsen tapaamisten aloittamiselle. Jos lapsi on sijaishuollossa, tarvitaan paljon tukea lapsen ja vanhemman välisen suhteen ylläpitoon. Lastensuojelun sosiaalityö saattaa edellyttää tapaamisten toteutuvan alkuun valvotusti.

Lapsen oikeutta tavata vanhempansa voi olla vaikea varmistaa, jos vanhemmat ovat riitaisia, lapsi on sijaisperheessä tai lapsia on useita sijoitettuna eri paikkoihin. Samoin jos vanhempi suorittaa rangaistustaan toiseen vanhempaan kohdistuneesta henkirikoksesta ja on sijoitettu edesmenneen vanhemman sukulaisille, on lapsen etua vanhemman tapaamista/yhteydenpitoa harkittaessa vaikea erottaa sensitiivisessä tilanteessa. Lapsen oikeudet eivät toteudu, jos yhteydenpito vangittuun vanhempaan estetään rikokseen tai vanhempien väleihin liittyvistä syistä sellaisissa tilanteissa, joissa tapaaminen olisi lapsen edun mukaista.

Tapaamiset vangin poistumisluvilla

Vangin on mahdollista saada lupa poistua lyhyeksi aikaa vankilasta, puhekielessä puhutaan vangin lomasta. Poistumisluvan voi saada rangaistusajan pituuden perusteella²¹, tärkeästä syystä tai erittäin tärkeästä syystä. *Erittäin tärkeällä syyllä* on laissa tarkoitettu pääasiassa sairaan lähiomaisen luona käymistä tai läheisen hautajaisiin osallistumista. *Tärkeä syy* on kuitenkin laissa laajempi käsite, ja voi liittyä mm. vangin perheeseen²². Tärkeän syyn perusteella haetaan

---

²¹ Poistumislupa voidaan myöntää, kun rangaistuksesta on suoritettu vähintään 2/3. Lyhyen tuomion kohdalla aikaraja on kuitenkin vähintään kaksi kuukautta. Poistumislupa voidaan myöntää, jos arvioidaan, että se tukee rangaistusajan suunnitelman toteutumista, vangin arvioidaan noudattavan poistumisluvan ehtoja ja vanki sitoutuu päihteettömyyden valvontaa ja muiden luvan ehtojen noudattamisen kannalta tarpeelliseen valvontaan. Vankeuslaki 14 luku 2 §.

²² Tärkeänä syynä voidaan pitää asiaa, joka liittyy vangin perheeseen, terveydenhuoltoon, toimeentuloon taikka työ-, koulutus-, sosiaali- tai asuntoasioiden hoitamiseen, tai muuhun vastaavan syyhyn. Vangin on sitouduttava

nykyisin eniten poistumislupia²³. Lupien myöntämiskriteereissä on kuitenkin isoja eroja vankiloiden kesken²⁴.

Vankilasta poistumislupia harkittaessa lapsen edun näkökulmaa ei vielä ylipäätään riittävästi huomioida. Rikosseuraamuslaitos päivitti vuonna 2019 lapsi- ja perhetyön linjauksiaan. Linjauksissa todetaan (s. 25), että

Lapsi- ja perhetyön osalta on hyvä huomioida lomien aikaistaminen tai lisääminen tärkeän syyn tai erityisen tärkeän syyn vuoksi (vankeuslaki 14 luku 4 § ja 5 §). Näitä syitä voisivat perhesyiden osalta olla esimerkiksi vakava kriisi perheessä, perheenjäsenen vakava sairastuminen tai kuolema, synnytys tai joku muu erityinen perheeseen liittyvä tapahtuma tai juhla kuten lapsen syntymäpäivät tms.

Linjausten soveltaminen käytännössä kuitenkin vaihtelee. Lapsen tapaamista tai lapsen arkeen (esim. koulun juhliin, syntymäpäiville tms.) osallistumista ei aina pidetä riittävän tärkeänä syytä poistumisluvan myöntämiselle. Monesti katsotaan sosiaalisten suhteiden tulevan hoidetuksi rangaistusajan pituuden perusteella myönnettävillä poistumisluvilla ("rp-loma").

Vangilla ei kuitenkaan ole välttämättä vielä mahdollisuutta hakea poistumislupaa rangaistuksen pituuden perusteella tai hänellä on poistumisluvalla hoidettavia asioita, jolloin on valittava lapsen tapaamisen ja muiden asioiden järjestämisen välillä. Laitosten ja rikosseuraamusalueiden kesken on kuitenkin erilaisia käytäntöjä, joten lapset ja muut perheenjäsenet ovat vankien tavoin eriarvoisessa asemassa.

Osa vanhemmista (vanki tai vapaudessa oleva) ei myöskään halua tuoda lasta vankilaan tapaamiseen tai lapsi itse ei halua tulla vankilaan. Tällöin poistumisluvalla on erilainen merkitys lapsen oikeudelle pitää yhteyttä vanhempaansa.

Puhelut ja videotapaamiset

Pitkäkestoinen ongelma yhteydenpidossa on vankilasta soittaminen. Vankiloiden puhelinjärjestelmän uudistus vuonna 2015 pääasiassa helpotti soittamista vankilasta, mutta kaikilla vangeilla ei ole edelleenkaan mahdollisuutta soittaa joka päivä, tai soittamaan pääsee lapsen ollessa päiväkodissa tai koulussa. Erityisen hankalaa soittaminen on tutkintavangeille ja suljetuilla osastoilla oleville. Lisäksi uudistuksen myötä puheluiden hinnat kaksinkertaistuivat.

Vankeuslain uudistuksessa 2015 lisättiin vangeille mahdollisuus olla yhteydessä lähiomaisiinsa tai muihin läheisiin videoyhteydellä. Hallituksen esityksessä²⁵

---

lupaehtojen noudattamiseen ja päihteettömyyden valvontaan. Tarvittaessa poistumislupa voidaan myöntää valvottuna. Vankeuslaki 14 luku 4 §

²³ Prison Leave in Finland: Legal and Empirical Fundamentals of an Established Practice. A. Keinänen & M. Kilpeläinen & J. Pajuoja & S. Tyni. European Journal on Criminal Policy and Research 2019.

²⁴ A. Keinänen & M. Kilpeläinen & J. Pajuoja & S. Tyni 2019.

²⁵ Hallituksen esitys eduskunnalle vankeutta ja tutkintavankeutta koskevan lainsäädännön muuttamiseksi. HE 45/2014. 13 luku 13 §.

todettiin, että "videoyhteyden välityksellä tapahtuvalla tapaamisella on merkitystä erityisesti vangin ja hänen ulkomailla asuvien läheistensä välisessä yhteydenpidossa. Tarve videoyhteyden käyttämiseen saattaa syntyä myös siitä, että tapaajalla on pitkä matka vankilaan tai muutoin erityisiä vaikeuksia saapua tapaamiseen."

Käytännössä mahdollisuudet videoyhteydenpitoon tulivat vasta joulukuussa 2016, jolloin Rikosseuraamuslaitos alkoi pilotoida Skypeä käyttöä. Tällä hetkellä Skype-mahdollisuus on kaikissa vankiloissa.

Vangeilla tai tapaajilla ei ole mahdollisuutta tehdä oikaisuvaatimusta lapsitapaamisista, valvomattomia tapaamisista, videoyhteyksiä, poistumislupia tai perheleirille pääsyä koskevista päätöksistä. Näistä on kuitenkin mahdollista kannella esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamiehelle.

Lasten oikeuksien komitea on Suomella antamassaan loppupäätelmässä²⁶ ollut huolissaan siitä, ettei lapsilla ole tietoa oikeusasiamiehen kantelumenettelystä. Vankien lapset tarvitsevat tietoa kantelumahdollisuuksista sekä apua kantelun laatimiseen. Eduskunnan oikeusasiamies avasi vuoden 2017 alussa lapsille tarkoitettut nettisivut palvelemaan tätä tarkoitusta.

---

²⁶ CRC/C/FIN/CO/4, Lapsen oikeuksien komitea, 57. istunto, 30.5.-17.6. 2011. Sopimusvaltioiden yleissopimuksen 44 artiklan mukaisesti antamien raporttien käsittely. Päätelmät: Suomi. Kohta 14.

Lapsen osallisuus

Lapsen oikeuksien yleissopimus

Artikla 12: Lapsella on oikeus ilmaista omat mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.

Artikla 13: Lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä, kunhan ne eivät loukkaa muiden oikeuksia. Lapsella on oikeus saada tietoa.

Lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti nro 12:

Lapsella on oikeus tulla kuulluksi kaikissa häntä koskevissa asioissa, ja hänen näkemyksensä on otettava asianmukaisesti huomioon. Tämä oikeus kuuluu jokaiselle lapselle ketään syrjimättä. Jotta 12 artiklan täytäntöönpano olisi todella mahdollista, on purettava oikeudelliset, poliittiset, taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset esteet, jotka estävät tällä hetkellä lapsia tulemasta kuulluiksi ja vaikeuttavat heidän osallistumistaan kaikkiin heitä koskeviin asioihin. Tämä edellyttää tahtoa kyseenalaistaa olettamukset lasten valmiuksista sekä edistää sellaisten ympäristöjen kehittämistä, joissa lapset voivat kehittää ja esitellä valmiuksiaan. Se edellyttää myös resurssien varaamista ja sitoutumista koulutukseen.

”Lapsen oikeus saada äänensä kuuluviin on modernissa lapsioikeudessa kiinteästi sidoksissa lapsen edun sisältöön ja arviointiin. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen tulkinnan mukaan lapsen etu ei voi täysimääräisesti toteutua, jollei lapsi itse ole saanut esittää asiassa näkemyksiään, tulla kuulluksi ja vakavasti otetuksi”

- Henna Pajulammi (oikeustieteen väitöskirja, Lapin yliopisto, marraskuu 2014)

Lapsen oikeus tietoon

Lapsille ei monesti anneta tietoa vankeudesta eikä vankilan käytännöistä. Kriminaalihuollon tukisäätiön perhetyön nuorten ryhmässä on noussut esiin paljon kokemuksia siitä, ettei lapsille oltu kerrottu säännöistä tai perusteltu, miksi jotakin ei voi tehdä. Esimerkiksi lapsen tekemää isänpäiväkorttia tai lahjaa ei voinutkaan antaa isälle, tai tapaamisesta ei saanut lähteä juomaan vettä.

Lasten kokemusten mukaan heidän tullessaan vankilaan tapaamaan vanhempaansa työntekijät eivät välttämättä puhu heille, vain aikuisille. Ohjeita tai esitteitä ei ole välttämättä eri kielillä eikä lapsiystävällisesti kirjoitettuna. Myös lasten vankilassa kokema kohtelu voi olla epäasiallista tai pelottavaa, mikä

taas vaikuttaa heidän haluunsa mennä vankilaan tapaamisiin ja siten heidän oikeuteensa pitää yhteyttä vangittuun vanhempaansa.

Lapsiasiavaltuutettu tapasi vuonna 2016 Kriminaalihuollon tukisäätiön avustuksella ryhmän nuoria, joiden vanhempi on/on ollut vankilassa. Lisäksi lapsiasiavaltuutettu vieraili säätiön perhetyön kanssa suljetussa vankilassa.

Lapsiasiavaltuutettu esitti, että lapselle voitaisiin lähettää materiaalia tutustuttavaksi ennen vankilassa vierailua tai vankilassa voisi olla lapsille suunnattu esite tarjolla. Lisäksi olisi tärkeää perehdyttää vangit riittävästi siihen, miten perhe- ja lapsiasiat huomioidaan vankilassa. Vankilan tulo-oppaassakaan ei esimerkiksi käsitellä vankeusaikaa huoltajuuden näkökulmasta. Lapsiasiavaltuutettu totesi, että perhetyölle ja vanhemmuuden tuelle on vankilassa valitettavan vähän aikaa, vaikka vangin perhesuhteiden tukeminen voisi motivoida häntä rikoksettomaan elämään.

Oikeusministeriö ja lapsiasiavaltuutetun toimisto järjestivät 2018 pyöreän pöydän keskustelun koskien vankien lapsia. Muistion johtopäätöksissä todetaan, että kehitystä kansainvälisten ja kansallisten linjauksien syntymisessä on tapahtunut, mutta niiden jalkauttamisessa on edelleen haasteita. Tähän vastauksena nähtiin mm. työntekijöiden koulutus lapsen edun arvioinnista, lapsiystävällisyydestä ja lapsi- ja perhetyön linjauksista. Myös päätöksiä tulisi perustella yhdenmukaisesti. Vankiloiden resursseja lapsi- ja perhetyössä olisi hyvä lisätä. Lisäksi esille nostettiin lapsi- ja perheasiat tärkeänä osana rangaistusajan suunnitelmaa. Vankiloiden tulisi pyrkiä motivoimaan vankia hyvään vanhemmuuteen. Myös lasten ääntä olisi kuultava ja otettava huomioon. Muistiossa Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinto toteaa, että lapsi- ja perheasiat otettaisiin osaksi vankiloiden tulossuunnittelua.²⁷

Lasten kuuleminen

Seuraamusjärjestelmää koskevat lait sekä sosiaalihuoltolaki ovat uudistuneet viime vuosien aikana. Niihin on tullut velvoitteita samassa asunnossa asuvien kuulemiseen sekä entistä painavampi yhteistyövelvoite rangaistuksesta vapautumisen valmisteluun. Kuuleminen koskee vangin sijoittamista valvottuun koevapauteen tai tuomitun sijoittamista valvontarangaistukseen, joita suoritetaan tuomitun kotona.

Läheisten, erityisesti lasten, kuulemisessa on seuraamusjärjestelmässä vielä paikka paikoin haasteita. Vammaisten ja erityislasten kuulemiseen Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunnalla ei ole juurikaan resursseja.

Haasteita syntyy monesti myös siitä, ettei lapselle ole kerrottu vanhemman vankeudesta. Vanhemmat saattavat salata asian lapsilta kokonaan tai ainakin pienimmiltä lapsilta.

---

²⁷ Pyöreän pöydän muistio. Lapsiasiavaltuutetun toimisto.
<http://www.lapsiasia.fi/wpcontent/uploads/2019/05/muistio.pdf>

Vanhemmat tarvitsisivat tukea ja reflektointia siihen, miksi ja miten lapselle tulisi vankeudesta kertoa. Tukeakseen vanhempia tässä tehtävässä, Kriminaalihuollon tukisäätiön perhetyö julkaisi vuonna 2017 oppaan vanhemmalle.²⁸

On myös epäselvää, miten lapset ja muut läheiset huomioidaan ja osataan ottaa huomioon vapautumisen valmistelussa. Vankeuslain mukaan *”rangaistusajan suunnitelmaa ja siihen sisältyvää vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa on tarpeellisessa määrin oltava yhteistyössä tuomitun suostumuksella hänen koti- tai asuinkuntansa sosiaali-, terveys-, asunto- sekä työvoimaviranomaisten, muiden viranomaisten sekä yksityisten yhteisöjen ja henkilöiden kanssa.”*²⁹

Yhden perheenjäsenen paluu perheeseen voi olla lapselle hyvin haastavaa ja vaatia tukitoimia. Esimerkiksi koulu ei Suomessa toistaiseksi kuulu yhteistyöverkostoon, vaikka sillä voi olla tärkeä rooli lapsen kannalta.

Vuonna 2015 uudistuneessa sosiaalihuoltolaissa huomioidaan erityistä tukea tarvitsevat asiakkaat. Laissa erityistä tukea olevalla henkilöllä ja asiakkaalla tarkoitetaan henkilöä, jolla on *”erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluja kognitiivisen tai psyykkisen vamman tai sairauden, päihteiden ongelmakäytön, usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai muun vastaavan syyn vuoksi”* (3 § 3 mom).

Eryistä tukea tarvitsevalla lapsella puolestaan tarkoitetaan lasta, jonka *”kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai joka itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään”* tai joka on erityisen tuen tarpeessa edellä mainituista syistä (3 § 6 mom).

Vankilasta vapautuvat on mainittu lain esitöissä yhtenä erityistä tukea tarvitsevana ryhmänä. Myös vanhemman vankeus tulisi sosiaalihuollossa huomioida selvitettyä lapsen ja perheen tuen tarvetta. Nykyisellään kunnissa ei ole osaamista vankien lasten ja vapaudessa olevien perheiden tukemiseen tai heidän tarpeidensa tunnistamiseen. Yleiset sosiaali- ja terveyspalvelut eivät ole riittäviä ja perhepalvelut ovat jo valmiiksi kuormittuneita.

Kriminaalihuollon tukisäätiön kokemuksen mukaan vankien lapset eivät tule kuulluiksi vankilassa olevan vanhempansa tapaamiseen tai huoltajuuteen liittyvissä asioissa. Lapsen kuuleminen ja hänen oman mielipiteensä selvittäminen voi jäädä puutteelliseksi – viranomaisen on jopa saattanut lähteä siitä oletuksesta, että lapsen mielipide on sama kuin vapaudessa olevan vanhemman, joka esimerkiksi ei halua tapaamisten toteutuvan.

Lapsen oikeuksia poljetaan räikeästi näissä tilanteissa. Koska on myös tilanteita, joissa lapsen edun mukaista ei ole tavata vanhempansa, on lapsen edun arvioiminen sekä hänen näkemyksensä kuunteleminen ensiarvoisen tärkeää hänen oikeuksiensa toteutumisen kannalta. Eryyksen vaikea tilanne on pienillä lapsilla, joiden mielipiteen selvittämiseen ei ole lakisääteistä velvollisuutta.

---

²⁸ Opas vanhemmalle. https://www.krit.fi/wp-content/uploads/2018/05/1392-Opas_vanhemmalle.pdf

²⁹ Vankeuslaki 4 luku 7 §

Lapsen oikeuksien komitean huomautusten mukaan lasten osallistumisoikeus on Suomessa usein ymmärretty liian kapeasti ja se on liitetty lähinnä lapsen kuulemiseen häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa. Niissä tilanteissa, joissa lapsia kuullaan, kuuleminen saattaa jäädä irralliseksi eikä lasten näkemyksiä oteta vakavasti huomioon päätöksenteossa.

Lapsen oikeuksien komitean vastauksessa Suomen viimeisimpään määräaikaisraporttiin kiinnitetään huomiota siihen, että mm. sosiaalihuolto- ja ulkomaalaislaissa on asetettu lapsen kuulemiselle 15 tai 12 ikävuoden raja. Komitea esittää huolensa siitä, ettei tätä nuorempia lapsia pääasiallisesti kuulla heitä koskevissa asioissa, kuten huoltoriidoissa. Komitea suosittaa, että Suomi poistaa ikäraajat kansallisesta lainsäädännöstä ja varmistaa, että kaikkia alle 18-vuotiaita kuullaan heitä koskevissa juridisissa ja hallinnollisissa menettelyissä.³⁰

Sosiaalihuoltolain uudistuksen yhteydessä lapsen kuulemista koskevat pykälät jäivät vain lastensuojelulakiin, jossa velvoiteikäraja lapsen mielipiteen selvittämiseksi on edelleen 12 vuotta³¹.

Tältä osin myöskään ulkomaalaislaki ei ole muuttunut³². Vankeuslaissa ei ole velvoitteita lapsen kuulemiselle, mutta kuten aiemmin on tapaamisten osalta todettu, lapseksi katsotaan alle 15-vuotias. Laissa valvotusta koevapaudesta sekä laissa yhdyskuntaseuraamuksista on valvontarangaistuksen osalta lapsen kuulemisessa 18 vuoden ikäraja³³.

Lasten kohtelu

Lapsen oikeuksien komitea on ollut huolissaan mm. romanien, maahanmuuttajien, lastensuojelutoimien kohteena olevien lasten (kohta 24) sekä vankeusrangaistusta suorittavien nuorten oikeuksien asianmukaisesta toteutumisesta. Vankien perheet ja lapset voivat kohdata tapaamisilla epäasiallista kohtelua alkuperään tai muuhun henkilöön liittyvän syyn vuoksi (esim. romanilapset, maahanmuuttajat, ulkomaalaisvankien suomalaiset perheenjäsenet).

Suomessa on kasvava määrä ulkomaalaisvankeja, joista osa on asunut Suomessa ennen tuomiota. Heillä saattaa olla perhettä, jotka ovat myös maahanmuuttajia. Lisäksi Suomen romaneja on väestömäärään suhteessa prosentuaalisesti paljon vankilassa. Kriminaaliasiamiestoimintaan sekä Ehjä perhe toimintaan on kuitenkin tullut tietoja siitä, että romaniperheet voivat kohdata syrjintää tapaamistilanteissa, esim. aivan pieniä lapsia pidetään automaattisesti varkaina, tai uhataan porttikiellolla levottoman käytöksen vuoksi. Uusi haastavassa tilanteessa oleva ryhmä ovat myös lapset, joiden vanhemmalle haetaan rikoksen perusteella karkotusta sekä usean vuoden maahantulokieltoa.

---

³⁰ CRC/C/FIN/CO/4, Lapsen oikeuksien komitea, 57. istunto, 30.5.-17.6. 2011. Sopimusvaltioiden yleissopimuksen 44 artiklan mukaisesti antamien raporttien käsittely. Päätelmät: Suomi. Kohdat 28-29.

³¹ Lastensuojelulaki 4 luku 20 §

³² Ulkomaalaislaki 1 luku 6 §

³³ Laki valvotusta koevapaudesta, 2 luku 9 §; Laki yhdyskuntaseuraamuksista, 9 luku 44 § 2 mom

Lähteitä

Artikkelit

Lastensuojelun käsikirja: Vanhemman vankeusrangaistus

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/vanhemmanvankeusrangaistus>

Videot

800 000 ääntä <https://www.youtube.com/watch?v=qtmRgVTgApY>

Isä on vankilassa – kauanko mun pitää odottaa? Miltä vanhemman vankeus tuntuu nuoresta? Kaksi nuorta kertoo elämästään. Kummankin isä on ollut yli kymmenen vuotta vankilassa. <https://www.youtube.com/watch?v=Ro1uVcalVUo>

Vanhemmuuden haasteet ja vanhemmuuden tukeminen vankilassa; Tuija Muurinen, Vanajan vankila; 3/2015

<https://www.youtube.com/watch?v=oDVtz7kXECE&index=16&list=UU51D3RK6dmHnpeReVrwiRXw>

Näin tuet vankien lapsia - Mitä koulut voivat tehdä?

<https://www.youtube.com/watch?v=3K5JLZWQCb8&list=UU51D3RK6dmHnpeReVrwiRXw&index=4>

Lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila tapasi vankien lapsia Kriksissä 10/2016

<https://www.youtube.com/watch?v=XHsCoobPQF0>

Lapsen osallisuus ja kuuleminen. Erityisasiantuntija Saana Pukkio, Lastensuojelun keskusliitto. Luento 'Lapsilähtöisyys rikosseuraamusallalla' -seminaarissa Mikkelissä 19.11.2015 <https://www.youtube.com/watch?v=mVigJlaZXQM>

Lapsiasiavaltuutetun toimisto Lapsivaikutusten arviointi päätöksenteossa. Lakimies Merike Helander, Luento 'Lapsilähtöisyys rikosseuraamusallalla' -seminaarissa Mikkelissä 19.11.2015

<https://www.youtube.com/watch?v=ds5HrOi9xl>

Lasten ajatuksia kuulluksi tulemisesta ja osallisuudesta

<https://www.youtube.com/watch?v=XJoMQv0mN00&feature=youtu.be>